

I

AB URBE CONDITA

No sabem amb precisió quan es van instituir a Roma les primeres escoles regulars, és a dir, «estatal». Plutarc diu que van néixer cap al 250 aC, o sigui, cinc-cents anys després de la fundació de la ciutat. Fins aleshores els nens romans havien estat educats a casa, els més pobres pels seus pares, els més rics pels *magistri*, és a dir, per mestres, o institutors, elegits normalment entre la categoria dels *liberti* o lliberts, els esclaus alliberats, que al seu torn eren elegits entre els presoners de guerra, i preferiblement entre els d'origen grec, que eren els més cultes.

Sabem del cert, però, que no s'havien d'esforçar tant com els d'avui dia. El llatí ja el sabien. Si l'haguessin hagut d'estudiar, deia el poeta alemany Heine, mai no haurien tingut temps per conquerir el món. I pel que fa a la història de la seva pàtria, els l'explicaven si fa no fa així:

Quan els grecs d'Agamèmnon, Ulisses i Aquil·les van conquerir Troia, a l'Àsia Menor, i la van passar a espasa i cremar, un dels pocs defensors que es va salvar fou Enees, afortunadament «recomanat» (algunes pràctiques ja eren habituals en aquell temps) per la seva mare, que era, ni més ni menys, la deessa Venus-Afrodita. Amb una maleta a coll, carregada de les imatges dels seus protectors celestials, entre els quals, naturalment, el lloc d'honor corresponia a la seva bona mare, però

HISTÒRIA DE ROMA

amb les butxaques buides, el pobre es va posar a rodar el món, sense rumb. I al cap de no se sap quants anys d'aventures i desventures, va desembarcar, encara amb aquella maleta al damunt, a Itàlia, va enfilarse cap al nord, va arribar al Laci, es va casar amb la filla del rei Llatí, que es deia Lavínia, va fundar una ciutat, que va batejar amb el nom de la seva dona, i hi van viure plegats feliços i contents la resta dels seus dies.

El seu fill Ascani va fundar Alba Llonga i la va convertir en la nova capital. I, al cap de vuit generacions, és a dir, uns dos-cents anys després de l'arribada d'Enees, dos descendents seus, Numitor i Amuli, encara ocupaven el tron del Laci. Els trons, però, són massa estrets per a dues persones. Així doncs, un bon dia, Amuli va foragitar el germà per regnar tot sol, i en va matar tots els fills menys una filla, Rea Sílvia. Però, per tal que no engendrés cap fill a qui, de gran, li poguessin venir ganes de venjar l'avi, la va obligar a fer-se sacerdotessa de la deessa Vesta, en altres paraules, monja.

Un dia, Rea, que probablement es delia per tenir un marit i no es volia resignar a la idea de no poder-se casar, prenía la fresca a la vora del riu perquè era un estiu insuportablement calorós, i es va adormir. Casualment, passava per aquells paratges el déu Mart, que baixava sovint a la terra, una mica per guerrear, el seu ofici habitual, una mica per trobar companyia femenina, la seva passió preferida. Va veure Rea Sílvia i se'n va enamorar. I sense ni tan sols despertar-la, la va deixar en estat.

Amuli, quan ho va saber, es va enfurismar. Però no la va matar. Va esperar que parís, no pas un, sinó dos nens bessons. Aleshores els va fer posar en un rai minúscul i els va abandonar al riu, perquè se'ls endugués amb el corrent fins al mar i s'hi ofeguessin tots solets. Però no havia tingut en compte el vent, que aquell dia bufava amb prou força i va empènyer la fràgil embarcació cap a la sorra d'uns marges no gaire allunyats, a camp obert. Allí, els infants desvalguts, que ploraven escandalosament, van atraure l'atenció d'una lloba, que va córrer a alletar-los. I per això aquesta bèstia es va convertir en el símbol de Roma, fundada pels dos bessons.

AB URBE CONDITA

Les males llengües diuen que aquella lloba, de fet, no era una bèstia, sinó una dona de debò, Acca Larència, anomenada Lupa, «Lloba», pel seu caràcter salvatge i per les moltes infidelitats que li feia al seu marit (*lupa*, en llatí, vol dir prostituta), un pobre pastor, i és que es veu que se n'anava a fer l'amor al bosc amb tots els joves de la contrada. Però potser només són xafarderies.

Els bessons van xuclar la llet de la lloba i després van passar a les farinetes; més tard, els van sortir les primeres dents, van rebre el nom de Rem l'un i Ròmul l'altre, van créixer i, al final, van saber la seva història. Aleshores van tornar a Alba Llonga, van organitzar una revolució, van matar Amuli i van permetre que Numitor recuperés el tron. Llavors, impacients per fer alguna cosa diferent, com tots els joves, en comptes d'esperar l'herència del regne consolidat per l'avi, que sens dubte els l'hauria llegat, van decidir erigir-ne un de nou una mica més enllà. I van triar el punt en què el seu rai havia embarrancat, al bell mig dels turons entre els quals flueix el Tíber poc abans de desembocar al mar. Arribats a aquest punt, com passa sovint entre germans, es van discutir sobre el nom que volien donar a la ciutat. Aleshores van decidir que guanyaria qui veiés més ocells. Rem, al turó de l'Aventí, en va veure sis. Ròmul, al del Palatí (o Palaci), en va veure dotze; així doncs, la ciutat es diria Roma. Van junyir dos bous blancs, van cavar un solc i van construir la muralla, amb el jurament de matar tothom qui la ultrapassés. Rem, malhumorat per la derrota, va dir que la muralla era fràgil i en va ensorrar un tros d'un cop de peu. I Ròmul, fidel al jurament, el va estossinar amb una pala.

Tot plegat, diuen, va succeir set-cents cinquanta-tres anys abans que nasqués Jesucrist, exactament el 21 d'abril, que encara avui se celebra com l'aniversari de la ciutat, nascuda, com hem vist, d'un fratricidi. Els seus habitants en van fer l'inici de la història del món, fins que l'adveniment del Redemptor va imposar un altre còmput d'anys.

Probablement els pobles veïns feien el mateix: tots ells

HISTÒRIA DE ROMA

dataven la història del món a partir de la fundació de la pròpia capital, ja fos Alba Llonga, Reate (Rieti), Tarquínia o Arreti (Arezzo). Però no van aconseguir que els altres els ho reconeguessin, perquè van cometre el petit error de perdre la guerra, més ben dit, les guerres. Roma, en canvi, les va guanyar. Totes. El recinte de poques hectàrees que Ròmul i Rem van delimitar amb l'arada entre els turons del Tíber es va convertir, al llarg de pocs segles, en el centre del Laci, després d'Itàlia, després de totes les terres llavors conegudes. I, en totes les terres llavors conegudes, es va parlar la seva llengua, es van respectar les seves lleis i es van comptar els anys *ab urbe condita*, és a dir, a partir d'aquell famós 21 d'abril de 753 aC, l'inici de la història de Roma i de la seva civilització.

Naturalment, les coses no havien anat exactament així. Però així és com els pares romans, durant molts segles, van voler que s'expliqués als seus fills: en part perquè ells mateixos s'ho creien, i en part perquè, com a bons patriotes, els afalagava molt el fet de poder barrejar uns déus influents com Venus i Mart i personalitats insignes com Enees amb el naixement de la seva Urbs. Aquests pares tenien el pressentiment que era molt important educar els seus fills en la convicció de pertànyer a una pàtria construïda amb la participació d'éssers sobrenaturals, que sens dubte no s'hi haurien prestat si no haguessin volgut reservar-li un gran destí. Això va donar un fonament religiós a tota la vida de Roma, que, precisament, es va esfondrar quan aquest fonament va decaure. L'Urbs va ser *caput mundi*, capital del món, mentre els seus habitants van saber poques coses i van ser prou ingenus per creure en aquells fets llegendaris que els havien ensenyat els pares i els *magistri*; mentre van estar convençuts de ser descendents d'Enees, de tenir sang divina a les venes i de ser «ungits del Senyor», encara que en aquell temps s'anomenés Júpiter. Va ser quan van començar a dubtar-ne que el seu Imperi es va fragmentar i el *caput mundi* es va convertir en una colònia. Però no ens precipitem.

En la bonica faula de Ròmul i Rem, potser no tot és fau-

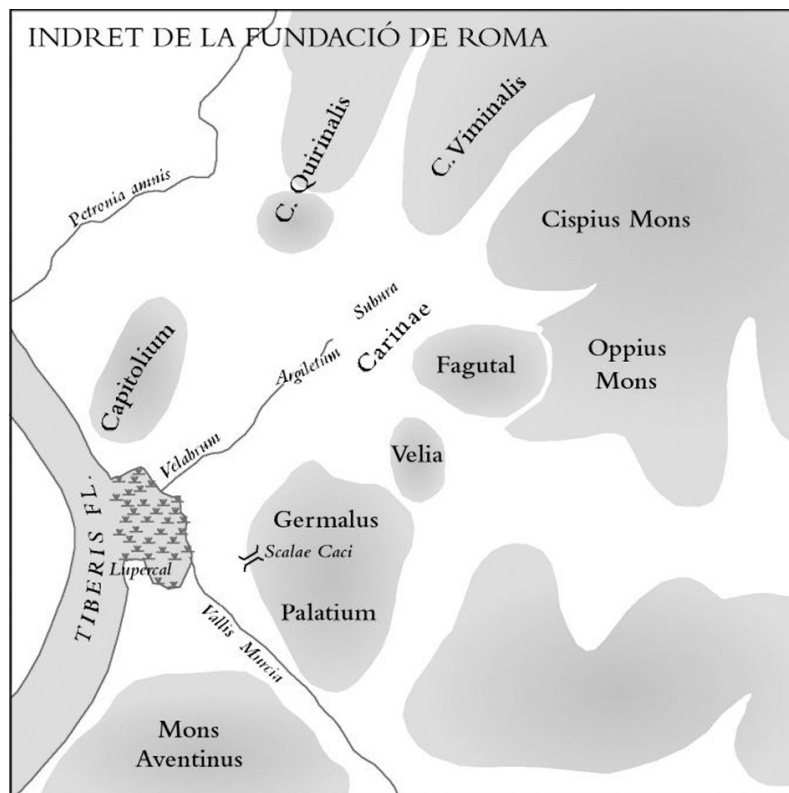
AB URBE CONDITA

la. Potser també hi hagi algun element de veritat. Mirem de desentranyar-lo a partir de les poques dades força fiables que ens ofereixen l'arqueologia i l'etnologia.

Sembla que l'home ja habitava la península Itàlica trenta mil anys abans de la fundació de Roma. Els entesos diuen que han reconstruït l'aparença física d'aquests primers habitants a partir de certs ossos del seu esquelet trobats per aquí i per allà i que es remunten a l'anomenada «edat de pedra». Però nosaltres no ens fem gaire d'aquestes deduccions i, per tant, fem un gran salt fins a una era molt més propera, el «neolític», ara fa, pel cap baix, uns vuit mil anys, és a dir, cinc mil anys abans de Roma. Sembla que llavors poblaven la península uns certs lígurs al nord i sículs al sud, una gent amb el cap en forma de pera, que vivia o bé en caverne, o bé en unes cabanetes rodones, fetes de fang i fang, domesticava animals i subsistia de la caça i la pesca.

Tornem a fer un salt, ara de quatre mil anys, i arribem al 2000 aC. I vet aquí que del nord, és a dir, dels Alps, arriben altres tribus, en una migració iniciada qui sap quant de temps abans a la seva pàtria d'origen: l'Europa central. Aquests nous vinguts no han evolucionat gaire més que els indígenes amb cap de pera, però tenen el costum de construir els seus habitatges, no pas en caverne, sinó en bigues enfonsades a l'aigua; els anomenats «palafits». Pel que es veu, vénen de llocs pantanosos i, de fet, en arribar a la península, escullen la regió dels llacs: el llac Major, el de Como, el de Garda, i així s'avancen d'alguns mil·lennis als gustos dels turistes moderns. I introdueixen algunes novetats importants: la cria d'animals, el conreu de la terra, el teixit i la construcció de recintes de fang i terra batuda entorn dels poblats per protegir-se tant dels atacs dels animals com dels d'altres homes.

De mica en mica, van anar baixant cap al sud, es van acostumar a construir cabanes també en terra eixuta, però sempre apuntalades sobre palafits; d'uns cosins seus instal·lats, sembla, en terres de l'actual Alemanya, van aprendre l'ús del ferro per fabricar un munt d'estrils nous: destrals, ganivets, navalles,

AB URBE CONDITA

etc.; i van fundar una autèntica ciutat, que es coneix amb el nom de Villanova (la població on hi ha el jaciment), i que es troba als afores del que avui és Bolonya. Aquest va ser el centre d'una civilització coneguda pròpiament amb el nom de «vil·lanoviana» i que es va estendre progressivament per tota la península. Es creu que d'aquesta civilització deriven les ètnies, les llengües i els costums dels umbres, els sabins i els llatins.

No se sap què en van fer, els vil·lanovians, dels indígenes lígurs i sículs, quan es van establir a la conca del Tíber. Potser els van exterminar, com se solia fer en aquells temps, anomenats «bàrbars» per distingir-los dels nostres, en què es fa el mateix encara que es diguin «civilitzats»; potser s'hi van barrejar després de sotmetre'ls. El cas és que, pels volts de l'any 1000 aC, entre la desembocadura del Tíber i la badia de Nàpols, els nouvinguts van fundar moltes viles que, tot i ser habitades per gent de la mateixa sang, es feien la guerra entre elles i només es reconciliaven davant d'algun enemic comú o amb motiu d'alguna festa religiosa.

La més gran i poderosa d'aquestes petites ciutats va ser Alba Llonga, la capital del Laci, a la falda del mont Albà, que correspon probablement a Castel Gandolfo. I es creu que eren d'Alba Llonga el grapat de joves aventurers que, un bon dia, van emigrar algunes desenes de quilòmetres més al nord i van fundar Roma. Potser eren bracers en cerca d'unes terres per apropiar-se-les i conrear-les. Potser eren malfactors que tenien comptes pendents amb la policia i els tribunals de la seva ciutat. Potser eren emissaris enviats pel seu govern a vigilar aquell indret, als confins de la Toscana, a les costes de la qual havia desembarcat feia poc un poble foraster, els etruscs, que no se sabia de quin racó de món venien, però que tenien molt mala reputació. I possiblement entre aquests pioners n'hi havia dos que realment es deien Ròmul i Rem. De tota manera, no en devien ser més d'un centenar.

El lloc que van triar tenia molts avantatges i molts desavantatges. Era a una vintena de quilòmetres del mar, cosa que era

AB URBE CONDITA

ideal per estar a recer dels pirates que l'infestaven, sense renunciar a fer-hi un port: i és que, amb les embarcacions de l'època, el braç de riu que separava aquell indret de la desembocadura era fàcilment navegable. Però les llacunes i els pantans que l'envoltaven el condemnaven a la malària, una malaltia que ha rondat per aquesta contrada fins fa pocs anys. Però hi havia els turons, que, si més no, protegien poc o molt els habitants dels mosquits. I fou precisament en un d'aquests turons, el Palatí, on es van aquarterar al principi, amb el propòsit d'anar poblant a continuació els altres sis turons dels voltants.

Ara bé, per poblar-los, calia tenir fills. I per tenir fills, calien dones. I aquells pioners eren solters.

Aquí, a falta d'història, hem de tornar per força a la llegenda, que ens explica com s'ho va fer Ròmul, o com fos que es digués el capitost d'aquells païos, per trobar una dona per a ell i per als seus companys. Va organitzar una gran festa, potser amb l'excusa de celebrar el naixement de la seva ciutat, i hi va convidar els seus veïns, els sabins (o quirits), amb el seu rei, Titus Taci, i sobretot les seves filles. Els sabins s'hi van presentar. Però, mentre competien a les curses a peu i a cavall, que era el seu esport preferit, els amfitrions, amb molt poca esportivitat, els van robar les noies i els van fer fora a cops de peu.

Els nostres antics eren molt sensibles a les qüestions relacionades amb les dones. Poc abans, el rapte d'una dona, Helena, havia costat una guerra de deu anys que havia acabat amb la destrucció d'un gran regne: el de Troia. Els romans en van segrestar a cabassos i, per tant, és comprensible que, l'endemà, haguessin de fer front als pares i germans, que havien tornat amb les armes per recuperar-les. Es van atrinxerar al Capitoli, però van cometre l'error imperdonable de confiar les claus de la fortalesa a una d'aquelles mullers improvisades, que evidentment no estava gaire satisfeta del marit que li havia tocat: Tarpeia, una noia romana que, pel que diuen, estava enamorada de Titus Taci. Aquesta va obrir una porta als invasors, els quals, cavallerosos de mena i, per

HISTÒRIA DE ROMA

tant, refractaris a qualsevol traïció, incloent-hi les perpetrades a favor seu, li ho van agrair esclafant-la amb els seus escuts. Els romans, més tard, li van posar el seu nom al cingle del qual solien estimbar els traïdors de la pàtria condemnats a mort.

Tot plegat va acabar en un banquet nupcial pantagruèlic. I és que les altres dones, en nom de les quals s'havia desencadenat la batalla, en un moment determinat, es van interposar entre els dos exèrcits i van proclamar que no tenien ganes de quedar-se òrfenes, com seria el cas si guanyessin els seus marits romans, o vídues, com passaria si vencesin els seus pares sabins. I que ja era hora de deixar-ho córrer, perquè amb aquells marits, malgrat que eren molt expeditius i se'ls n'anava la mà fàcilment, s'hi havien trobat d'allò més bé. Valia més la pena formalitzar els matrimonis que no pas continuar massacrant-se. I així va ser. Ròmul i Taci van decidir governar plegats, tots dos amb el títol de rei, aquell nou poble nascut de la fusió d'ambdues tribus, de les quals va adoptar els noms: *romans quirits*. I com que Taci, poc després, va tenir el detall de morir-se, l'experiment de regnat a dos, aquell cop, va sortir bé.

Qui sap què s'hi amaga rere aquesta història. Tal vegada no és res més que la versió, inspirada pel patriotisme i l'orgull, d'una conquesta de Roma per part dels sabins. Però també podria ser que els dos pobles realment s'haguessin barrejat d'una manera voluntària i que el famós rapte fos només la cerimònia nupcial habitual, tal com se celebrava aleshores, és a dir, amb el furt de l'esposa per part de l'espòs, però amb el consentiment del pare de la núvia, com es fa encara avui dia en alguns pobles primitius.

Si realment va ser així, és probable que aquesta fusió fos, més que suggerida, imposada pel perill d'un enemic comú: aquells etruscs que, mentrestant, des de la costa tirrena, s'havien escampat per la Toscana i l'Úmbria i, armats amb una tècnica molt més evolucionada, pressionaven cap al sud. Roma i la Sabina es trobaven en el camí d'aquesta expansió

AB URBE CONDITA

i, per tant, sota una amenaça directa. De fet, no se'n van escapar.

Tot just acabada de néixer, l'Urbs havia d'heure-se-les amb un dels rivals més difícils i insidiosos de tota la seva història. El va tombar mitjançant grans dosis de diplomàcia, al principi, de coratge i de tècnica, després. Però li van caldre segles.